

JERÓNIMO MÉNDEZ CABRERA
DIEGO A. REINALDOS MIÑARRO
(COORD.)

NUEVOS ESTUDIOS MULTIDISCIPLINARES
SOBRE HISTORIA Y CULTURA MEDIEVAL:
FUENTES, METODOLOGÍA
Y PROBLEMAS

NOUS ESTUDIS MULTIDISCIPLINARIS
SOBRE HISTÒRIA I CULTURA MEDIEVAL:
FONTS, METODOLOGIA I
PROBLEMÀTIQUES

cm
Centro de Estudios
medievales
UNIVERSIDAD DE MURCIA

edit.um
EDICIONES DE LA UNIVERSIDAD DE MURCIA

MÉNDEZ CABRERA, Jerónimo.

Nuevos estudios multidisciplinares sobre historia y cultura medieval: fuentes, metodología y problemas = Nous estudis multidisciplinaris sobre història i cultura medieval : fonts, metodologia i problemàtiques / Jerónimo Méndez Cabrera, Diego A. Reinaldos Miñarro.-- Murcia : Centro de Estudios Medievales de la Universidad de Murcia : Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones, 2012.

144 p.-- (Editum)

ISBN 978-84-8371-863-6

Edad Media-Historia-Fuentes.

Edad Media-Historia-Metodología.

Reinaldos Miñarro, Diego Antonio

Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones .

930.2

94"04/14"(093)

1ª Edición 2012

Reservados todos los derechos. De acuerdo con la legislación vigente, y bajo las sanciones en ella previstas, queda totalmente prohibida la reproducción y/o transmisión parcial o total de este libro, por procedimientos mecánicos o electrónicos, incluyendo fotocopia, grabación magnética, óptica o cualesquiera otros procedimientos que la técnica permita o pueda permitir en el futuro, sin la expresa autorización por escrito de los propietarios del copyright.

© De los textos los autores

Centro de Estudios Medievales de la Universidad de Murcia y EDITUM

I.S.B.N.: 978-84-8371-863-6

Depósito Legal: MU 415-2012

Fotocomposición e Impresión: Compobell, S. L. Murcia

Impreso en España - Printed in Spain

ÍNDICE

A MODO DE PRESENTACIÓN	9
<i>Juan Vicente García Marsilla</i>	
La pesca durant l'edat mitjana a través de les fonts literàries catalanes*	13
<i>Frederic Aparisi Romero</i>	
Entre l'assalariat i l'empresa familiar. Un acostament a l'organització del treball en la construcció a la València del segle XV	25
<i>Ivan Martínez Araque</i>	
Fuentes y metodología para el estudio del trabajo de las mujeres campesinas y su aportación a las explotaciones familiares. El caso de l'Horta de Valencia en el siglo XV	41
<i>Noelia Rangel López</i>	
Diseño de las grúas en la construcción: el paso del medievo al renacimiento ..	55
<i>Lorena Fernández Correas</i>	
Jaume Lombart, un fuster de la València medieval	69
<i>Mª Teresa Izquierdo Aranda</i>	
L'art culinària en el <i>Tirant lo Blanc</i> : alimentació i costums a taula	79
<i>Eduard Baile</i>	
La sàtira anticlerical en la narrativa catalana dels segles XIV i XV: entre el fet històric i el tòpic literari	93
<i>Jerónimo Méndez</i>	

Les dignitats divines al <i>Llibre d'amic e amat</i> , de Ramon Llull	107
<i>Rubén Luzón Díaz</i>	
Viatge per Espanya i Portugal de Hieronymus Münzer. Una aproximació a l'estudi dels camins en Espanya des dels romans fins la Baixa Edat Mitjana	121
<i>Carme Rosario Torrejón</i>	
Poblament i paisatge andalusins a la Serra Calderona	125
<i>Kilian Cuerda Ros</i>	
Un ejemplo de imagen alegórica en la poesía castellana del siglo XV	129
<i>Laura Garrigós Lloréns</i>	
Aproximació al paisatge medieval d'un poble valencià: Alfafar	133
<i>Mª Dolores Ruiz Ridaura</i>	
El uso de la imagen del profeta en la cultura bajomedieval valenciana. El rol del santo predicador.....	135
<i>Óscar Calvé Mascarell</i>	
La conflictivitat social a les comarques septentrionals del País Valencià (s. XIII-XVI). Noves perspectives d'anàlisi	139
<i>Vicent Royo Pérez</i>	

POBLAMENT I PAISATGE ANDALUSINS A LA SERRA CALDERONA

Kilian Cuerda Ros
Universitat de València

Paraules clau: Andalusí, assentaments, paisatge, SIG, regadius, aterraments, rural, prospecció, ceràmica, arqueologia.

Palabras clave: Andalusí, asentamientos, paisaje, SIG, regadíos, aterrazamientos, rural, prospección, cerámica, arqueología.

Keywords: Andalusian, settlements, landscape, GIS, irrigation, terracings, rural, prospection, ceramic, archeology.

El projecte de tesi doctoral actualment en desenvolupament, sota el nom de *Els paisatges andalusins de la Serra Calderona*, es centra en l'estudi de la societat rural andalusina en aquesta zona muntanyosa situada a la regió central del País Valencià, en concret, la seua vessant sud, que ocupa la zona nord de la comarca del Camp de Túria. La investigació es planteja des d'una òptica endògena de la societat objecte de la mateixa, tractant d'assolir la comprensió de les seues dinàmiques socials internes pròpies, a la qual cosa es pretén arribar mitjançant l'estudi de l'ordenació social de l'espai i de la seua infraestructura productiva, en el que pretén ser un estudi de classe; parafraçant a Miquel Barceló, podem dir que estudiem una societat camperola, no una societat islàmica.

Pel que fa a la bibliografia bàsica, línies metodològiques i interpretatives, aquest és un treball situat en les línies d'investigació desenvolupades per Guichard, Bazzana, Cressier i Barceló, amb l'aportació fonamental de Guinot, Kirchner, Torró

i Selma. També estem seguint amb interès els treballs en curs del doctorand Ferran Esquilache, així com les recerques de Félix Retamero al voltant del secà andalusí. Modestament, es pretén posar un petit gra de sorra per al desenvolupament de l'arqueologia medieval al País Valencià.

Per altre costat, també es té la voluntat d'avançar en la introducció de les noves tecnologies a l'arqueologia medieval, des de les més avançades avantguardes socials i tecnològiques com el Software Lliure. Així, apostem per eines Software Lliure com gvSIG o GPSBabel, i per plataformes GNU/Linux per al desenvolupament dels treballs. De la mateixa manera, s'aposta també pels formats i estàndards oberts, com a eina per a la millor salvaguarda i difusió del coneixement generat.

Per a l'estudi de l'ordenació social de l'espai i dels mitjans de producció, cal desenvolupar un treball intens d'arqueologia del paisatge i del territori, que té dos pilars fonamentals:

En primer lloc, cal portar a terme la identificació dels espais de treball, fonamentalment hortes, espais irrigats, doncs tota horta, tota zona de regadiu actual no necessàriament és d'origen andalusí. Per a això cal portar a terme la identificació i anàlisi de la xarxa de distribució de l'aigua, tant a un primer nivell general, de presa de l'aigua, emmagatzematge i distribució per les séquies principals, com a nivell intern dins de cada espai irrigat. Caldrà identificar els elements constitutius de les xarxes hidràuliques, com assuts, basses, partidors, molins, séquies, que si bé poden estar refets recentment, sí que poden conservar emplaçament, funcions i mesures aproximades originals. Per altre costat, també cal portar a terme l'anàlisi del parcel·lari, posant l'atenció sobre les parcel·les físiques reals, delimitades per les terrasses d'abancament, i l'anàlisi de la relació de la xarxa viària amb els espais de treball. Per a aquestes tasques, és bàsic l'ús d'ortofotografies i fotografies aèries, de vols des de l'americà de 1956 fins l'actualitat, i de cartografia geogràfica diversa, en format digital i en paper, així com cartografia cadastral antiga i moderna. Per a la gestió de les dades, apostem per les eines SIG, fonamentalment gvSIG.

En segon lloc, cal treballar en la identificació dels espais d'hàbitat, mitjançant la prospecció arqueològica extensiva del terreny: es portarà endavant la prospecció del territori, fonamentalment les zones properes a les hortes identificades i al secà, per a la localització de dispersions de ceràmica medieval en superfície, que puguen ser indicatives de la presència d'assentaments humans. A la prospecció, s'haurà de tindre en compte la tafonomia dels jaciments i els processos postdeposicionals, per a una correcta comprensió dels mateixos, tenint també en compte les diferents situacions de visibilitat, accessibilitat o alteracions que puguen donar-se. Pel que fa a les restes ceràmiques localitzades, es considera necessari arrebregar una mostra suficientment representativa que per formes, decoracions o pastes, pugui aportar un primer arc cronològic i cultural aproximat per a cada assentament en qüestió. Durant el treball de camp, també es prendran regularment dades georreferenciades de les dispersions ceràmiques, amb GPS, que després seran gestionades amb gvSIG, per tal d'aproximar possibles extensions dels jaciments. Respecte a tot això, es pot

avançar que les recerques portades a terme fins la data estan mostrant una diferent estructura i punts de poblament dels coneguts i suposats fins ara, amb una major quantitat d'assentaments i una natura menys compacta dels mateixos. Relacionada amb aquesta qüestió, hi ha la necessitat de superar les visions del poblament deformades respecte a època andalusina que hem heretat del període baixmedieval, i de la permanència i existència de nuclis de població actualment sobre les antigues alqueries o assentaments andalusins.

Per altra banda, està també la qüestió de les fonts històriques i documentals, que si bé la base del projecte és fonamentalment de tipus arqueològic, resulta de gran importància. Ací ens trobem amb l'habitual mancança de fonts d'època andalusina, i amb que a partir de la conquesta feudal del segle XIII ens trobem en una zona mudèjar, de senyoriu, cosa que porta a problemes de conservació de la documentació o d'accés a la mateixa, ja que en cas de conservació, estem sovint front arxius nobiliaris privats, com el dels Vilaragut, o Boil. D'aquesta manera, la principal recerca documental es porta a terme a l'Arxiu del Regne de València, a l'Arxiu dels Protocols del Patriarca de València, a l'Arxiu Municipal de València o a l'Arxiu de la Catedral de València. També es conserven documents d'interès a l'Arxiu Històric Nacional i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Ara però, la documentació sol ser habitualment fragmentària, dispersa. Per altra banda, també és d'interès la consulta a la documentació existent als arxius municipals dels pobles de la zona a estudi: si bé difícilment pot haver documentació medieval, de vegades, com en el cas del municipi de Nàquera, es troben documents d'interès, en aquest cas relacionats amb qüestions d'aigües i regadius, que poden permetre distingir zones posades en cultiu en època recent, i refer la imatge prèvia de zones hui en dia afectades per obres públiques o processos d'urbanització.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- BAZZANA, A.; GUICHARD, P. «Irrigation et société dans l'Espagne Orientale au Moyen Age». *Travaux de la Maison de l'Orient*, Lyon, 1981, pp. 115-140.
- BAZZANA, A.; CRESSIER, P.; GUICHARD, P. *Les châteaux ruraux d'Al-Andalus: histoire et archéologie des husun du sud-est de l'Espagne*. Casa de Velázquez, Madrid, 1988.
- ESQUILACHE MARTÍ, F. *Història de l'horta d'Aldaia. Construcció i evolució d'un paisatge social*. Ajuntament d'Aldaia, 2007.
- GUICHARD, P. *Al-Andalus frente a la conquista cristiana*. Universitat de València, 2001.
- GUINOT RODRÍGUEZ, E. «L'Horta de València a la Baixa Edat Mitjana. De sistema hidràulic andalusí a feudal». *Afers*, nº 51. Usos i conflictes de l'aigua en la història. València, 2005.

- GUINOT RODRÍGUEZ, E.; SELMA CASTELL, S. «L'estudi del paisatge històric de les hortes mediterrànies: una proposta metodològica». *Revista Valenciana d'Etnologia* n° 3, 2008.
- KIRCHNER, H.; NAVARRO, C. «Objetivos, métodos y práctica de la arqueología hidráulica». *Archeologia Medievale* 20, 1993.
- RETAMERO, F. «Espacios agrarios andalusíes en el Barranco de Algendar (Menorca): Primeras consideraciones». *Arqueología Espacial*, n° 19-20, 1998.
- RETAMERO, F. «Gestiones campesinas de llanos y de barrancos en el término de Alaior (Menorca): siglos X – XIII». *Asentamientos rurales y territorio en el Mediterráneo medieval*, Carmen Trillo (coord.), 2002.
- TORRÓ, J. *Poblament i espai rural. Transformacions històriques*. Edicions Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació. València, 1990.
- TORRÓ, J. «Terrasses irrigades a les muntanyes valencianes. Les transformacions de la colonització cristiana». *Afers* n° 51. Usos i conflictes de l'aigua en la història. València, 2005.